

Seyhan Kurt, *Haneden Ev Haline: “Türk Evi”inde Mimari, Düzenleme, Pratik*. İletişim Yayınlar, 2021, 248 s.

Değerlendiren: Hanife Sümeyye Taşdelen

Haneden Ev Haline: “Türk Evi”nde Mimari, Düzenleme ve Pratik başlığını taşıyan kitap, İletişim Yayınları’ndan Mart 2021 tarihinde çıktı. Geleneksel Türk Evi’nin dönüşümünü tartışan kitap, edebiyattan sinema ve felsefeye uzanan zengin referanslar kullanarak edebî açıdan akıcı ve nitelikli bir dil ile okuyucuya sunuluyor. Kitabın yazarı Seyhan Kurt; sosyoloji, sanat tarihi, kent antropolojisi ve edebiyat alanında eğitim görmesi, İtalya ve Yunanistan’da mimari ve kent kültürü üzerine araştırmalar yapması ile dikkat çekiyor. Yazarın dil kullanımındaki gücünü aynı zamanda çeşitli yayınevlerinden kitaplaşan şiirlerini önde gelen edebiyat dergilerinde yayımlayan, ödüllü bir şair olması ile bağdaştırmak mümkün.

Yazarın 2018 yılında Ankara Üniversitesi Antropoloji Bilim Dalı’nda yazmış olduğu yüksek lisans tezi “Mekân Kültürü ve Kentsel Yaşam Pratikleri” başlığını taşımaktadır. İncelediğimiz kitap, içerik ve başlıkları itibarıyla bu yüksek lisans tez çalışmasından hareketle yazılmıştır. Yazar, son yıllarda özellikle sinema, mimari, modern sanat, göç ve göçmenlik, mekân ve kent antropolojisi üzerine yoğunlaştırdığı çalışmalarıyla birlikte bu kitabın konusu olan “Türk Evi” ile kendi ifadesiyle gurbetçi olarak Fransa’da yaşadığı dönemlerinden itibaren ilgilenmektedir. Dolayısıyla yazarın tez araştırmasına dâhil olan incelemelerine çok daha erken bir zamanda başladığı

 Öğr. Gör., İstanbul Üniversitesi. hstasdelen@istanbul.edu.tr

 <https://orcid.org/0000-0002-3190-5983>

 © İlmi Etüdler Derneği
DOI: 10.12658/D0309
insan & toplum, 2022.
insanvetoplum.org

söylenbilir. Mekân kültürünün hızlı değişimiyle artan nostalji duygusunun sebeplerini ve eve dair mekânsal duyarlılıkların kaynaklarını deşifre etmek tezin başlıca amacı olarak görülmektedir (Kurt, 2018) ve bu kitapta da benzer bir amaç vardır.

Kitap iki yüz kırk sekiz sayfadan, giriş ve üç ana bölümden oluşmaktadır. “Vakit, Zaman ve Kentsel Mekâna Dair” başlığı altındaki giriş bölümünden sonra ilk bölüm olan “Geleneksel Yaşam: Mimari, Tarih ve Gündelik Pratikler” ana başlığı altında sekiz farklı alt konu başlığı, ev gündeliği ile ilişkili yaşam pratikleri ve mimari plan kurgularını irdelemektedir. Kurt, geleneksel yaşamın mimari pratiğe tarihsel bağlamda yansımalarını incelediği bu bölümlerde, Türk Evi’ndeki mekânların ve bazı yapı elemanlarının işaret ettikleri anlamları detaylıca tartışmaktadır. Örneğin; kapı, pencere (cam) kullanımı üzerinden evin kamusal alanla ilişkisini tarihsel bağlamda sunan referanslarla ortaya koymaktadır. Bölümün devamında Türk Evi’ni ya da genel anlamda evi, “kadın” mekânı olarak yorumlayan referanslara yer verir ve iç mekânların hane içi ilişkiler bağlamında dönüşümünü ele alır. “Günümüzde Evler: Düzenleme ve Tüketim” bölümünde ise düzenleme ve tüketim alışkanlıkları üzerinden mutfak ve oturma odası kullanımı incelenir ve bu incelemeler özellikle fırın ve beyaz eşya gibi teknolojik nesnelere ilişkili olarak yapılır. Yazar, mutfak ve oturma odasının ev için ne anlama geldiğini alt başlıklarla sorgular ve inceler. Yazarın ev ile ilgili özgün değerlendirmeleri ise “Bir Ahde Vefa: Beyaz Evden Kolektif Hafızaya” başlıklı son bölümünde görülür. Burada hayali bir imge olarak geleneksel ev düşüncesinin izlerini edebî referanslarla bizlere sunar.

Yazar, Türk evini tanımlarken onu var eden ilişki biçimlerine özellikle dikkat çekmektedir. Bu sebeple, geçmişten günümüze Türk evi çözümlemesini geleneksel yaşam pratikleri, nesnelere ve günümüz ev içi kullanımını ilişkili biçimde irdelemek gerekmektedir. Giriş bölümünde, modernleşme sürecini açıkladığı olgulardan biri olan “zaman-vakit” kavramının dönüşümünü araştırmasının merkezine almaktadır. Bu dönüşüm üzerinden ilerleyen bölümlerde kentsel mekân ve hane içi dönüşüm arasındaki etkileşime uzanarak dönüşümün kapsamını genişletmektedir.

Yazarın dönüşüm olgusu dışında vurguladığı bir diğer konu, biçimsel özelliklerin ötesinde bir tanım arayışıdır. Türk evini sadece topoğrafik ve iklimle göre şekillenen farklılıkları ile değil ona ruhunu veren özellikleri ile tanımlamaya çalışır. Örneğin; yazara göre çok erken dönem tanımlama girişimlerine konu olan sofa olgusu, içinde var olan mobilya ve nesnelere kullanım biçimi ve tarihiyle anlatılmalıdır. Bu örneklikte, mekâna salt mimarlığın yalın sayısal ölçeklendirmesi ile değil tam da mimarlığın hizmet sunduğu insani tavırlara bakabilmek için detayları gözlemlemek ve böylesi bir analize konu etmek, günümüz sorunlarına aranacak doğru cevaplar için bir açılım teklifi ortaya koymaktadır.

Kitabın dönüşüm ve biçimselliği aşma vurguları, inceleme sahasını genişletmekte, kaynakları da çeşitlendirmektedir. Ancak yazarın, bu sahadaki geniş çerçeveyi okuyucuyu yormayacak şekilde daralttığı görülmektedir. Kurt'un çalışmalarının ürünü olan Akdeniz mimari kültürüne atıfta bulunması, yaptığı karşılaştırmaları kolaylaştırması ile dikkat çekmektedir.

Türkiye'nin farklı coğrafi bölgelerinden aldığı tipolojik örneklerle ilişkin yorumlar, farklı disiplinlerin katkısı ile yoruma tabi tutulmaktadır. Yazarın biçimsel ve toplumsal dönüşümleri örnekleyen bu incelemelerine resim ve sinema sanatlarından hareketle bir derinlik kattığı görülmektedir. Ev yaşamına dair fikir edinebilmek için 60'lı, 80'li yıllara kadar 200'ü aşkın Türk sinema eseri de irdelenmiş, bu filmlerde gündelik ev yaşamına dair ipuçları aranmıştır. Biçimsel incelemelerde, oturma odası ve mutfak çevresinde ev içi düzen ve mobilya ölçeğine kadar inen yazar, zaman-mekân derinliğine gündelik pratiklerini de şekillendiren metaları eklemektedir. Kurt'un saatlere ilişkin yorumları, bu alanda Ahmet Hamdi Tanpınar'a, Ahmet Haşim'e götürülebilecek bir okuma biçimini, günümüz akıllı kent konseptlerine bağlamaktadır. Saat, evi ve toplumu laikleştirirken dijital bir düzen içinde nesneleşecek evin de başlangıç noktasını oluşturmaktadır. Giderek sistemleşen ve kullanıcıyla etkileşime geçen ev nesnelere aslında bizlere ne tür bedenlere sahip olmamız gerektiğini ve davranışlarımızın nasıl olması gerektiğini söyleyerek modernite okumalarında zaman-mekân etkileşimindeki bir referans değerini günümüz problemlerine bağlamaktadır.

Davranışsal yaklaşım Kurt'un değerlendirme metodunda önemli bir yer tutar. Mimari mekânın koşullarının ve temsil gücü yeteneğinin bireylerin davranışını her zaman etkilediğini ve kültürel birikimin de yansımaları olduğunu belirtir (s. 29). Bugün modern mimari tasarım anlayışında sıklıkla kullanılan standart ergonomik/mekânsal ölçüler çoğunlukla sağlıklı, yetişkin erkek bedenine göre belirlenmektedir. Kişiyi özel tasarım, katılımcı tasarım süreçlerinin denenmesiyle bu anlayış bir nebze değişse de günümüzde özelleşmiş mimari tasarım hizmeti, toplumun geneli için lüks bir hizmet olarak görüldüğünden daha özel bir toplumsal katmanın yansımaları olmaktadır. Buradan hareketle fenomenolojinin mimari tasarım süreçlerine dâhil olan bir anlayış şeklinde ele alınması artık mekânı algılayan ve deneyimleyen varlık olarak beden, merkezî konum olarak görmekte ve mekân, bedensel duyuların tasarım parametresi olarak ele alınmaktadır. Bununla ilgili mimarlığın yakın tarihinde pek çok öncül vardır (Tadao Ando, Juhani Pallasma ve Peter Zumthor'un eserleri). Dolayısıyla yazarın yaklaşımı da bu minvalde fenomenolojik bir bakışla Türk evini, kentini, sokaklarını incelenmesi teklifini ortaya koymaktadır. Sonuç olarak Kurt, mimari mekânın koşullarının ve temsil gücü yeteneğinin bizlerin davranışını her zaman etkilediğini ve kültürel birikimin de yansımaları olduğunu belirtir (s. 29).

Yazar, evi nasıl algıladığımızla ilişkili olarak sokak ve kentin bizler için ifade ettiği anlamın değiştiğini aynı şekilde dış mekânla ilişkili olarak ev algımızın da dönüştüğünü vurgulamaktadır. Beden-mekân etkileşimi bu dönüşüme eşlik etmektedir. Örneğin; Konya’da 70’li yıllarda ev içi dekorasyonda “İslami semboller” içeren nesnelere ve onunla ilişkili olarak yeşil renk tonları ağırlıklı olarak kullanılmıştır. Fakat yazarın gözlemiyle bu durum son yirmi yılda kamusal mekân ve evlerin iç ve dış yüzeylerinde daha çok gri, kahverengi ve bej tonlarına yerini bırakmıştır. Yazar bu durumu, Paul Connerton’ın (2014, s. 30) modernitenin unutturma biçimleri ile ilişkili kurarak açıklamakta ve son yıllarda kamusal alanda kullanılan mat renklerin ciddiyet ve mesafe içeren nötr bir kültürün ideolojisini taşıdığını belirtmektedir (s. 37). Kurt, kamusal alanda görülen bu mesafeli ciddiyetin daha sonra evin iç mekânlarına aktarıldığını belirterek kromatik eğilimin (bej, krem, sarı vs.) mobilyalara kadar yansıdığını ifade etmektedir. Bu da Connerton’un deyişiyle ev ve bedeninin ortak tarihini hatırlatmaktadır (s. 30). Evi nasıl algıladığımızla ilişkili olarak sokak ve kentin bizler için ifade ettiği anlam dönüşmektedir ve aynı şekilde sokağı algılamamızla ilişkili olarak ev algımız dönüşmektedir.

Kurt, Türk evinin biçimsel dönüşüm tarihine ilişkin metnini, içkin bir dönemlendirme etrafında kurmaktadır. “Hane”den dönüşüm süreci, “18. ve 19. yüzyıl evlerinin, birinci katında genellikle üç oda bulunan *hayatlı* evler ile başlar. *Hayatlar* daha sonra kapatılmış ve sofa olmuşlardır” (s. 72). Cumhuriyetin ilanından sonra yeni eğilimler, iç mekânda minimalist ve kütle olarak kübik mimari anlayışı takdim eden Muhit, La Turquie Modern ve Yedigün gibi dergilerin ideolojik desteğiyle detaylanmaktadır (s. 73). Bu açılım, beraberinde mahremiyet olgusunu hatırlatan eleştirilerle biçimlenerek odaların kesin olarak ayrıştığı plan kurguları ile devam etmektedir. Kurt’un çalışmasında bu sürecin adımları belirgin olarak bir tasnife tabi tutulmasa da mimari forma dönük, gündelik hayat pratiklerinin ve kültürel hafızanın biçimsel dönüşümü ile etkileşimini anımsatan vurgular sunmaktadır.

Yazar, Türk evi imgelemine oluşmasında ve bu imgeden kolay vazgeçilememesinde aile bireylerinin hanedeki köklülük hissini, maziye dair geliştirilen tutumlarda da mekândaki nesnelere ve buradaki pratiklerin hatıralarla ilişkisi olduğunu belirterek Türkiye’de siyasal muhafazakârlık tutumlarının pek tartışmadığı bir konuyu gündeme getirmektedir (s. 75). Bu anlamda Türk evinin kolektif hafızanın inşasında biri dış, diğeri iç olmak üzere iki temel unsur öne çıkmaktadır; sofa ve avlu/bahçe. Çok sınırlı ve indirgemeci bir tutum gibi gözükse de yazar bu iki unsurdaki dönüşümü, evin değer üreten bir kaynak olmaktan çıkıp tüketim mekânı haline gelen bir nesne olma sürecinin ana mekânları olarak görmesinden kaynaklanmaktadır.

Türk evi çalışmaları, mimari form ya da mimar anlatısını aşan çalışmalar ile genişlemektedir. Kurt’un bu literatür içindeki en önemli vurgusu, geleneksel yaşam

nesnelerini ayrıntılı inceleyerek bunu plan örnekleriyle desteklemesi olarak görülebilir. Dolayısıyla Kurt, tasarım ölçeğini, evin dekorasyon öğelerine kadar indirmekte, bu öğeleri de onları sarmalayan hafıza değerleri, onların da içinde bulunduğu ev hâlleri ile birlikte yorumlamaktadır.

Kurt'un asli sorunsalını burada yakalamak mümkünse şöyle denebilir: Bugünün bireyi için, eskisi kadar bir hayal, olmazsa olmaz ve anı biriktirme mekânı olmayan ev nasıl bir yerdir? Kuşkusuz bu günümüz mimari üretimi ve düşüncesi açısından oldukça kritik bir sorudur. Bu soruya verilecek cevap, toplumsal katmanların tümünü ilgilendiren, biçim arayışlarını yönlendiren bir kapasiteye sahiptir. Geleneksel yaşamda var olan birtakım değerleri bugün korumak veya yaşamak isteyen ev sahipleri, modern ev düzeni dışında bir alternatif oluşturmak için hazır bir şekilde sunulan üniteler, takımlar yerine özel bir düzenleme geliştirmeden Kurt'un teklif ettiği çalışmasını biçimlendirdiği düşünülen bu soruya öncelikli yanıt üretmeleri gerekmektedir.

Haneden Ev Haline kitabı özellikle mekân çalışmalarına çok boyutlu ilgi duyan, geleneksel Türk evine dair fenomenolojik bir okumanın nasıl ele alındığını örnekleyen özgün bir çalışmadır. Günümüzde ev olgusu ve kavramının dönüşümü, yerleşme duygusuyla ve yerleşik olma hâliyle ilgili olarak çok disiplinli ve hayatın pek çok alanına müessir bir meseledir. Bu çalışmanın kapsamının farklı gelir/ekonomi, sosyal grupları ve ev tipleri özelinde genişletilerek devam ettirilmesi özellikle mimarlık sosyolojisi alanı için önemli bilgiler sunacaktır. Alanda hâlen devam eden boşluk ve bu türden tasvir niteliği öne çıkan çalışmalara duyulan ihtiyaç nedeni ile kitabın analizlerindeki yoğunluk ve odak noktasının zaman zaman anlaşılammaması kabul edilebilir olmaktadır.

Kaynakça

- Connerton, P. (2014). *Toplumlar nasıl anımsar*. Ayrıntı Yayınları.
- Kurt, S. (2018). *Mekân kültürü ve kentsel yaşam pratikleri*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi. Ankara Üniversitesi.
- Kurt, S. (2021). *Haneden ev haline: "Türk Evi"nde mimari, düzenleme ve pratik*. İletişim Yayınları.